

<https://doi.org/10.15407/socium2025.04.151>
УДК 364-053.2

Creative Commons Attribution 4.0 International

Дідківська О.Г., канд. екон. наук, старший науковий співробітник відділу соціально-економічної безпеки, Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України, бул. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна, email: o_didkivska@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0969-4198>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ В ІНСТИТУЦІЯХ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ¹

У статті досліджено сучасний стан системи соціального захисту дітей, які перебувають в інституційних закладах України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано вплив воєнних дій на функціонування різних типів інституцій, особливості організації евакуації, збереження життя і здоров'я дітей, забезпечення безпечних умов у регіонах, що зазнають обстрілів, та на тимчасово окупованих територіях. Особливу увагу приділено проблемам кадрової спроможності та підготовки персоналу, що працює з дітьми, які пережили травматичний досвід, а також змінам у механізмах фінансування закладів. Простежено тенденції скорочення чисельності дітей у закладах інтернатного типу, що зумовлено як тривалим процесом деінституціоналізації, так і воєнними ризиками, які прискорили переміщення вихованців до безпечних регіонів або за кордон. Виявлено головні системні бар'єри: відсутність єдиного координаційного центру, недостатній рівень міжвідомчої взаємодії між Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України, фрагментарність нормативної бази, нестачу фахівців соціальної роботи та психологів, а також значне зношення матеріально-технічної інфраструктури. Здійснено оцінку ефективності наявних механізмів захисту прав дітей, зокрема щодо запобігання незаконним переміщенням, ведення обліку та контролю за переміщеними вихованцями. Обґрунтовано доцільність модернізації системи соціального захисту шляхом створення Національного агентства з питань захисту прав дитини, впровадження цифрових інструментів моніторингу на базі Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, розширення спектра соціальних послуг на рівні громад, а також розвитку сімейних форм виховання та підтриманого проживання. Запропоновані заходи спрямовані на підвищення ефективності державної політики, посилення спроможності громад, формування сталої системи підтримки та покращення якості життя дітей, що перебувають в інституційних закладах або були евакуйовані внаслідок війни, з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав дитини.

Ключові слова: соціальний захист, діти в інституціях, війна, евакуація, державна політика, інклюзія.

Didkivska O.H., Candidate of Economic Sciences, Senior research fellow, Department of Social and Economic Security, Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine, 60, Tarasa Shevchenka Blvd, Kyiv, 01032, Ukraine, email: o_didkivska@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0969-4198>

¹ Статтю підготовлено в межах виконання науково-дослідної роботи “Модель соціального захисту населення на підґрунті мультисуб’єктного управління” (номер державної реєстрації 0124U004849), фінансованої НАН України.

© Дідківська О.Г., 2025

SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN IN INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING WAR

The article provides an in-depth analysis of the functioning and transformation of Ukraine's social protection system for children residing in institutional care during the full-scale war. The impact of military operations on the functioning of various types of institutions is analysed, as are the specifics of organising evacuations and preserving the lives and health of children, and ensuring safe conditions in regions under shelling and in temporarily occupied territories. Particular attention is paid to staffing capacity issues and the training of personnel working with traumatised children, as well as changes in the mechanisms for financing institutions. The report traces the downward trend in the number of children in residential institutions, which is due to the ongoing deinstitutionalisation process and the war-related risks which have accelerated the transfer of children to safe regions or abroad. The main systemic barriers identified are the absence of a central coordination centre, inadequate interagency collaboration between the Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine, a fragmented regulatory framework, a shortage of social workers and psychologists, and significant wear and tear on the material and technical infrastructure. The effectiveness of existing mechanisms for protecting children's rights has been assessed, particularly with regard to preventing illegal displacement and maintaining records of displaced children. The feasibility of modernising the social protection system through the establishment of a National Agency for the Protection of Children's Rights, the introduction of digital monitoring tools based on the Unified Information System for the Social Sphere, the expansion of social services at the community level and the development of family-based forms of care and supported living has been substantiated. These efforts aim to improve the effectiveness of state policy, strengthen community capacity, establish a sustainable support system and enhance the quality of life for children in institutional care or evacuated due to the war, while aligning with international standards for the protection of children's rights.

Keywords: social protection, children in institutional care, war, evacuation, state policy, inclusion.

Повномасштабна війна суттєво посилила вразливість дітей, які перебувають в інституційних закладах, та створила нові ризики для їхнього життя, здоров'я і розвитку. Інституції були змушені адаптуватися до умов бойових дій, організувати евакуацію, забезпечувати безпеку та підтримувати стабільність виховного процесу. Водночас воєнна ситуація загострила вже наявні проблеми системи – кадровий дефіцит, фрагментарність нормативної бази, відсутність дієвих механізмів міжвідомчої координації. Не менш важливим є зростання потреби в цифрових інструментах моніторингу та оновленні підходів до захисту прав дітей. Отже, дослідження сучасного стану соціального захисту дітей в інституціях у період війни є критично важливим для формування ефективної державної політики та адаптації системи до нових викликів.

Метою статті є аналіз сучасного стану системи соціального захисту дітей, які перебувають в інституційних закладах України, в умовах повномасштабної війни, із визначенням основних ризиків і структурних бар'єрів, для обґрунтування напрямів модернізації системи соціального захисту, включно з упровадженням цифрових інструментів моніторингу та посиленням міжвідомчої взаємодії.

Упродовж останніх років зросла кількість досліджень, які акцентують увагу на вразливості дітей, позбавлених батьківського піклування та неефективності інститу-

ційного догляду в контексті забезпечення їхніх прав і потреб. Зокрема, ЮНІСЕФ Україна у звіті “Діти і війна в Україні: стан та потреби дітей, які перебувають в будинках дитини” зазначає, що війна суттєво вплинула на долю понад 100 тисяч дітей, які перебували в системі інституційного догляду. Було зафіксовано збільшення випадків евакуації закладів без належного контролю, порушення права на освіту та медичне забезпечення [1].

О. Черниш, І. Жалінська та Є. Прищепа підкреслюють, що в Україні реформа системи захисту прав дітей стикається з низкою структурних викликів – зокрема, з браком кваліфікованих кадрів, недостатнім фінансуванням послуг сімейного типу та повільною децентралізацією. Проте, наприклад, досвід Швеції демонструє переваги інтегрованої моделі соціального забезпечення, яка ґрунтується на партнерстві між органами влади, громадами та недержавними організаціями [2]. Громадська організація “СОС Дитячі Містечка” у звіті 2024 р. зазначає, що діти, які виховуються в інституційних закладах, часто позбавлені індивідуальної уваги, мають ризик затримки розвитку, психологічні травми та соціально ізольовані. Забезпечення умов для виховання дітей у сім'ях сприяє їхньому повноцінному розвитку та захисту прав [3].

У дослідженнях наголошується на необхідності глибокої трансформації інституційної системи, запровадження ефективних механізмів деінституціоналізації та створення умов для розвитку сімейних форм виховання. Зокрема, Т. Серогіна визначає, що державна політика у сфері дитинства повинна ґрунтуватися на принципах субсидіарності, партнерства та орієнтації на потреби дитини, а не системи; також вона підкреслює, що саме інституційна модель часто відтворює соціальну нерівність і призводить до вторинної соціальної ізоляції вихованців інтернатів [4]. І. Ярмолинська наводить визначення інституційного догляду як системи соціальних, освітніх і правових відносин, спрямованих на забезпечення базових потреб дитини, але таких, що мають тенденцію до замкненості та недостатньої інтеграції у громаду [5]. К. Ігнатенко підкреслює, що військові події та внутрішнє переміщення значно ускладнили реалізацію соціальних прав дітей. Автор акцентує на необхідності посилення координації між службами у справах дітей, освітніми закладами та громадськими організаціями [6]. М. Сигидин зауважує, що війна стала серйозним викликом для держави у забезпеченні права дитини на захист і безпеку, а також аналізує правові зміни, спрямовані на евакуацію дітей із небезпечних регіонів і забезпечення альтернативних форм догляду [7]. О. Капітан розглядає правові аспекти державної соціальної політики у сфері захисту прав дітей і наголошує на тому, що ефективність соціального захисту значною мірою залежить від належного нормативно-правового забезпечення та професійної підготовки фахівців соціальної роботи [8].

Аналіз цих та інших публікацій свідчить, що українські дослідники одностайні у необхідності: заміни інтернатної системи сімейними формами виховання; розбудови системи соціальних послуг на рівні територіальних громад; створення міжвідомчих механізмів моніторингу дотримання прав дітей; розвитку реабілітаційних і психологічних програм підтримки вихованців інституцій. Ці позиції узгоджуються з принципами Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та ви-

ховання дітей і міжнародними стандартами, визначеними Конвенцією ООН про права дитини та Європейською соціальною хартією.

Сучасна наукова та експертна думка демонструє єдність поглядів на необхідність завершення реформи деінституціоналізації, забезпечення прозорого моніторингу функціонування інституцій, а також розвитку системи соціального захисту з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини.

Повномасштабна війна в Україні поставила перед державою нові виклики у сфері захисту вразливих груп, зокрема дітей, які проживають у закладах інституційного догляду. У ситуації збройного конфлікту загроза їхньому життю, здоров'ю та психічному стану зростає в рази. При цьому актуальним залишається питання ефективності наявної системи соціального захисту в забезпеченні їхніх прав і потреб.

Правовими підставами захисту дітей в умовах війни стали ряд законодавчих актів України та міжнародних документів. Серед них Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”², Конвенція ООН про права дитини³. Крім того, діє Національна стратегія деінституціоналізації, яка передбачає поступове заміщення інтернатів альтернативними формами виховання – патронатними та прийомними сім'ями. В умовах війни виникла потреба в адаптації законодавства до оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Питання евакуації та подальшого влаштування дітей, які проживають в інституціях, регулюється постановами КМУ⁴, де визначено порядок повернення дітей, тимчасово переміщених або евакуйованих за кордон, із пріоритетом розміщення у сімейних формах виховання.

Ухвалено тимчасові процедури евакуації, верифікації статусу дитини та спрощення доступу до соціальних послуг. Не менш важливо і те, що міжнародне право, зокрема Женевські конвенції, теж накладає зобов'язання на державу в умовах збройного конфлікту. Однак на практиці реалізація цих положень стикається з такими проблемами, як бюрократія, нестача ресурсів, недостатній контроль з боку державних структур тощо.

Система дитячих інституцій в Україні є багаторівневою та охоплює державні, регіональні й місцеві органи управління, що спільно забезпечують соціальний захист дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей з інвалідністю та тих, які перебувають у складних життєвих обставинах (рис. 1).

² Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

³ Конвенція ООН про права дитини. Організація Об'єднаних Націй. 1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні” від 07.07.2022 р. № 794. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2022-%D0%BF>; Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану” від 27.03.2022 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF>

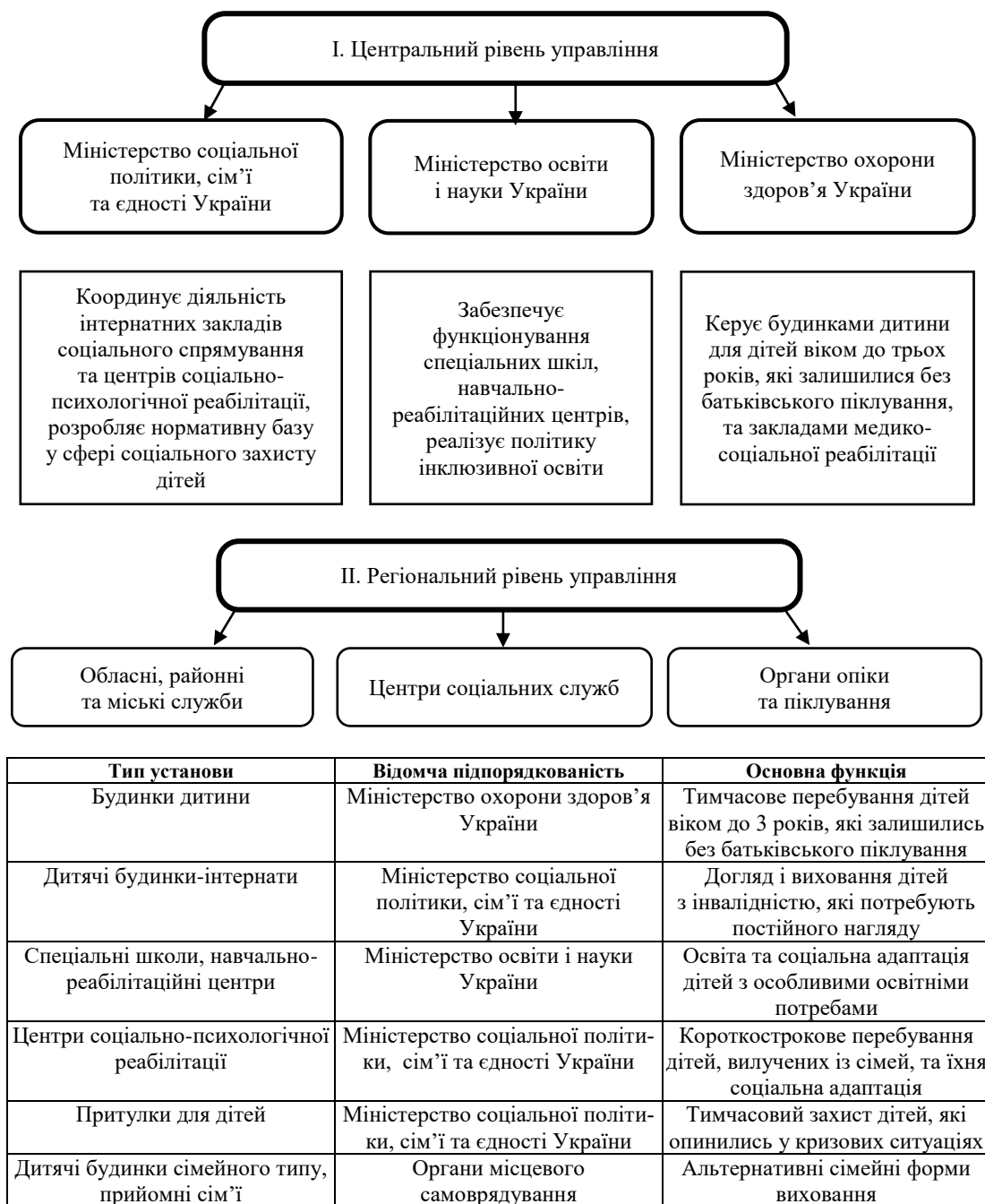

Рис. 1. Система дитячих інституцій в Україні

Джерело: складено автором.

На загальнодержавному рівні ключову роль відіграють три міністерства. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України координує діяльність інтернатних закладів соціального профілю, дитячих будинків-інтернатів і центрів реабілітації, а також реалізує політику деінституціоналізації. Міністерство освіти і науки України забезпечує функціонування спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів і запроваджує інклюзивну освіту. Міністерство охорони здоров'я України керує будинками дитини для дітей віком до трьох років та організовує медико-соціальну реабілітацію.

На другому регіональному рівні, а саме на рівні областей, районів і громад функціонують служби у справах дітей, центри соціальних служб, органи опіки та піклування. Вони здійснюють виявлення дітей, які потребують допомоги, проводять оцінку їхніх потреб, приймають рішення щодо форм влаштування та надають соціальний супровід. Кожне відомство має власні департаменти / управління, але єдиного координаційного органу або посадової особи, які інтегровано коригували б роботу трьох міністерств у сфері інституційного догляду, наразі немає. На рівні Кабінету Міністрів України є міжвідомчі координаційні робочі групи (наприклад, з питань деінституціоналізації, захисту прав дитини). Уповноважений Президента з прав дитини формально може координувати дії, але його мандат переважно дорадчий і представницький.

На рівні обласних і місцевих адміністрацій можуть створюватися комісії з питань захисту прав дитини, куди входять представники різних відомств, але це теж дорадчий, а не керівний механізм.

Отже, система залишається фрагментованою: Міністерство охорони здоров'я України керує інституціями для дітей віком до трьох років, Міністерство освіти і науки України – освітніми інституціями, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України – соціальними закладами. Саме через це міжнародні організації, зокрема ЮНІСЕФ, Європейська комісія, неодноразово рекомендують створити єдину міжвідомчу платформу або агентство [9].

В Україні наявні кілька основних типів інституцій для дітей (табл. 1). Спостерігається тенденція до поступового скорочення кількості дітей в інституціях внаслідок деінституціоналізації та активної роботи громадських організацій у сфері підтримки сімей. Проте темпи влаштування дітей у сімейні форми залишаються низькими через брак ресурсів, інфраструктури та підготовлених фахівців. Позитивним є те, що зростає кількість пілотних проєктів, які сприяють реформі деінституціоналізації. Фахівці ЮНІСЕФ наголошують, що діти, які перебувають в інституційних закладах, стикаються з низкою системних проблем, пов'язаних з недосконалістю механізмів соціальної підтримки. У звіті зазначено, що "наявна система соціальної підтримки дітей з інвалідністю характеризується нерівномірністю надання послуг, браком кваліфікованих фахівців і відсутністю індивідуалізованого підходу до потреб дитини", а також підкреслено, що "низький рівень інтеграції таких дітей у громади після виходу з інституційних закладів підвищує ризики їх подальшої соціальної ізоляції та залежності від державної допомоги" [9].

Окрім поступового скорочення кількості дітей, які залишаються в інституційних закладах, важливо враховувати територіальну специфіку процесу евакуації. Початок

повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України у 2022 р. зумовив необхідність термінового переміщення вихованців закладів цілодобового перебування, особливо тих, що розташовані поблизу лінії бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Для забезпечення безпеки дітей була налагоджена взаємодія між місцевими органами влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Відповідно до рішень Кабінету Міністрів України та обласних військових адміністрацій створювалися міжвідомчі штаби, відповідальні за організацію переміщення, супровід дітей і забезпечення їхнього подальшого розміщення у безпечних місцях⁵. Для дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами розроблялися спеціальні маршрути евакуації із залученням медичних працівників і волонтерів. За даними Державної служби статистики України, на початок війни в інституційних закладах перебувало понад 100 тис. дітей, значна частка яких потребувала переміщення у безпечніші регіони України або за її межі [10].

Таблиця 1

Динаміка кількості дітей в інституціях соціального захисту

Інституції, в яких перебувають діти	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	Кількість закладів	Кількість дітей	Кількість закладів	Кількість дітей	Кількість закладів	Кількість дітей	Кількість закладів	Кількість дітей	Кількість закладів	Кількість дітей
Школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	8	480	8	457	1	57	1	69	–	–
Дитячі будинки	27	1070	22	900	17	662				
Серед них підпорядковані МОН	25	1010	22	900	17	662	12	519	12	477
Будинки дитини системи МОЗ	39	2699	40	2387	37	2201	36	209	31	1619
Будинки-інтернати системи Мінсоцполітики	40	4706	36	4402	36	4332	36	4137
Притулки для дітей	5	755	5	549	4	564	4	623	4	577

Джерело: складено автором за: [10].

Значна частка дітей була евакуйована з Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської та Херсонської областей. У 2022 р. було евакуйовано 4894 дитини із 179 закладів інституційного догляду, серед них у межах України переміщено 2522 дитини, за кордон – 2372 дитини зі 116 закладів. Зокрема, евакуйовано дітей з 14 закладів, які перебувають у підпорядкуванні Міністерства охорони здоров'я України, 75 закладів, які перебувають у підпорядкуванні Мінсоцполітики, 85 закладів, які перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України.

⁵ Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні” від 07.07.2022 р. № 794.

У межах України найбільше дітей переміщено у Закарпатську область – 24%, Львівську – 24%, Івано-Франківську – 15%, Дніпропетровську – 9%, Чернівецьку – 8%, Волинську область – 5%. Щодо евакуації за кордон, то діти з вразливих категорій з України перебувають в 12 іноземних державах. Найбільше дітей із закладів інституційного догляду прийняли Польща – 71%, далі йдуть Німеччина – 13%, Румунія – 4%, Чехія – 2%, Італія – 2%, Литва – 2%, Іспанія – 1%⁶.

Державні інституції реалізовували евакуаційні заходи насамперед через мережу органів соціального захисту населення та обласні військові адміністрації. Громадські об'єднання брали участь у забезпеченні транспортування, тимчасового розміщення вихованців і постачанні гуманітарної допомоги, тоді як міжнародні донори надавали фінансову підтримку й експертні рекомендації. Позитивним прикладом стала координація дій держави й громадянського суспільства, що дало змогу швидко перемістити дітей. Проте ефективність взаємодії була обмежена через відсутність уніфікованої бази даних, що спричиняло дублювання завдань між відомствами та ускладнювало контроль за переміщенням дітей; також повідомлялося про окремі інциденти незаконного вивезення дітей на території, тимчасово непідконтрольні уряду України.

Попри злагоджену міжвідомчу взаємодію, експерти зазначають наявність низки проблем: нестачу спеціалізованого транспорту, відсутність єдиної системи обліку евакуйованих дітей, складнощі у забезпеченні постійного зв'язку з місцями їхнього нового перебування. Ці чинники свідчать про необхідність створення уніфікованої національної бази даних про евакуацію та міжвідомчого центру координації дій у сфері захисту дітей під час воєнного стану⁷.

Головною проблемою евакуації дитячих інституцій є низький рівень готовності закладів до кризових ситуацій. У багатьох випадках відсутні протоколи евакуації або план дій при надзвичайних ситуаціях; працівники не проходили відповідного навчання, а матеріально-технічна база закладів не витримує навантаження. Недостатній контроль за дотриманням прав дітей в евакуйованих закладах або під час транзиту є ще однією проблемою, що вимагає системного реагування.

За даними аналізу, діти, які перебувають в інституційних закладах України, стикаються з комплексом системних проблем, що охоплюють умови проживання, кадрове забезпечення, рівень соціальної адаптації, психоемоційний стан і доступ до освітніх послуг. Таблиця 2 систематизує основні проблеми, які визначають ефективність функціонування системи соціального захисту дітей в інституціях. Узагальнення наявних даних свідчить, що чинна модель інституційного догляду потребує глибоких реформ для забезпечення прав дитини, її безпеки та розвитку відповідно до міжнародних стандартів.

⁶ Евакуйовано близько 5000 дітей з вразливих категорій, які виховуються у закладах інституційного догляду. Мінсоцполітики. 19.03.2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/evakuovano-blyzko-5000-ditey-z-vrazlyvykh-katehoriy-yaki-vykhovuyutsya-u-zakladakh-instytutitsynoho-dohlyadu>

⁷ “We did not know that there would be such an attack”: who is responsible for orphans left behind in the occupation”. *Slidstvo.info*. 31.07.2023. URL: <https://www.slidstvo.info/english-stories/we-did-not-know-that-there-would-be-such-an-attack>

Таблиця 2

Основні проблеми дітей в інституціях України

Напрямок проблеми	Зміст проблеми	Потенційні наслідки
Матеріально-побутові умови	Недостатня відповідність умов проживання міжнародним стандартам (переповненість, застаріла інфраструктура, обмежений доступ до якісних послуг)	Погіршення фізичного та психічного здоров'я дітей, соціальна ізоляція
Кадровий потенціал	Нестача кваліфікованих спеціалістів (психологів, соціальних працівників, педагогів) та їх низька мотивація	Низька якість догляду та реабілітаційних заходів
Соціальна адаптація	Недостатня підготовка дітей до самостійного життя, відсутність соціальних навичок і підтримки після виходу з інституції	Високий ризик безробіття, маргіналізації, потрапляння у кримінальне середовище
Психоемоційний стан	Травматичний досвід, почуття відчуженості, нестача емоційної підтримки	Зниження рівня самооцінки, розвиток тривожних і депресивних станів
Доступ до освіти та інклюзії	Обмежений доступ до якісної освіти та інклюзивного навчання	Погіршення освітніх результатів, соціальна нерівність
Адміністративно-управлінські проблеми	Відсутність міжвідомчої координації між міністерствами, недостатній моніторинг якості послуг	Неузгодженість реформ, низька ефективність системи захисту

Джерело: складено автором за: [1; 9; 11].

На основі виявлених проблем ми сформуваємо пропозиції з вдосконалення системи соціального захисту дітей, які перебувають в інституційних закладах.

Покращення матеріально-побутових умов. Доцільно здійснити всебічний аудит матеріально-технічної бази закладів інституційного догляду та розробити поетапний план їхньої модернізації відповідно до стандартів ЮНІСЕФ і Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO). Важливо забезпечити доступ дітей до якісних медичних, психологічних і соціальних послуг, використовуючи ресурси міжнародної технічної допомоги та механізми державно-приватного партнерства.

Посилення кадрового потенціалу. Рекомендовано створити систему безперервного професійного розвитку для фахівців інституційного догляду – соціальних працівників, педагогів, психологів. Підвищення престижу професії можливе через запровадження стимулюючих механізмів: доплат, соціальних гарантій, кар'єрного зростання. Доцільно також унормувати стандарти етичної поведінки працівників і впровадити систему моніторингу якості виконання ними професійних обов'язків.

Розвиток програм підготовки дітей до самостійного життя. Важливим напрямом є впровадження програм соціальної адаптації та післяінституційного супроводу, спрямованих на формування життєвих компетентностей, соціальних навичок і готовності до самостійного проживання. Тут необхідно розвивати механізми наставництва, професійного навчання, підтриманого проживання та працевлаштування для випускників інституційних закладів.

Посилення психоемоційної підтримки дітей. Психологічна складова має бути невід'ємним елементом системи догляду. Варто забезпечити функціонування фахових

психологічних служб у кожному закладі, розширити доступ дітей до індивідуальної та групової терапії, профілактичних заходів із розвитку емоційного інтелекту й формування позитивної самооцінки, а також важливо проводити навчання персоналу щодо попередження вторинної травматизації дітей.

Розвиток інклюзивної та якісної освіти. Необхідно інтегрувати дітей з інституцій у загальноосвітній простір громади, забезпечуючи їм рівний доступ до освітніх можливостей; не менш доцільним є розширення мережі інклюзивних класів, створення умов для дистанційного навчання, впровадження цифрових освітніх платформ і залучення спеціальних педагогічних ресурсів. Координація між Міністерством освіти і науки України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України, а також місцевими громадами є головною для ефективності цього процесу.

Удосконалення міжвідомчої координації та управління. З метою підвищення ефективності державної політики у сфері захисту прав дитини доцільно створити єдину міжвідомчу платформу або Національну агенцію з питань захисту прав дітей, яка забезпечуватиме координацію між Мінсоцполітики, МОН, МОЗ, МВС, органами місцевого самоврядування та міжнародними партнерами. Зокрема, необхідно удосконалити систему моніторингу якості соціальних послуг, інтегрувавши її у Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Важливим аспектом є посилення ролі громадських і міжнародних організацій у розробленні, реалізації та оцінюванні політик деінституціоналізації.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню якості життя дітей, які перебувають в інституційних закладах, зміцненню потенціалу державної системи соціального захисту, а також створенню умов для сталого розвитку послуг, орієнтованих на потреби дитини. Це відповідає пріоритетам міжнародних стратегій ЮНІСЕФ, Європейського Союзу та Національної стратегії деінституціоналізації дітей в Україні.

Реалізація зазначених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері захисту прав дітей, забезпеченню сталості реформ деінституціоналізації та зміцненню ролі громади в процесах соціальної інтеграції.

Висновки. Система соціального захисту дітей, які перебувають в інституційних закладах України, в умовах війни зазнала серйозних викликів, що виявили вразливість наявної інфраструктури, кадрових ресурсів і механізмів міжвідомчої взаємодії. Практична реалізація Національної стратегії деінституціоналізації сповільнилася через бойові дії, евакуаційні процеси та руйнування соціальної інфраструктури. Проте навіть у цих умовах виявлено поступове скорочення чисельності дітей у закладах інтернатного типу: за даними Державної служби статистики України, у 2021–2024 рр. їх кількість зменшилася, що свідчить про часткову ефективність заходів деінституціоналізації та підтримку громадських ініціатив у сфері соціального супроводу родин.

За результатами дослідження, головними чинниками успішної адаптації системи соціального захисту щодо дітей в інституціях є гнучкість управлінських рішень, наявність кризових протоколів і ефективна координація між Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України та місцевими органами влади. Особливого значення набуває впровадження цифрових інструментів обліку та моніторингу, які забезпечують прозорість переміщень і контролю за станом дітей.

Важливим напрямом подальшої роботи є розвиток сімейних і громадських форм виховання, створення безпечних умов для повернення дітей з евакуації, надання психологічної допомоги вихованцям і персоналу інституцій. Запропоновано створення Національного агентства (координатора) з питань захисту прав дітей, яке забезпечуватиме інтеграцію політики у сфері соціального захисту, освіти та охорони здоров'я, а також запровадження єдиної електронної системи обліку дітей в інституціях.

Список використаних джерел

1. Дибайло В.Д., Терещенко А.В., Кияниця З.П., Тимошенко Н.В., Лаушник О.І., Чорна О.В. Діти і війна в Україні. Стан та потреби дітей, які перебувають в будинках дитини: аналітичний звіт № 3. Київ: ЮНІСЕФ, МБО “Партнерство “Кожній дитині”, 2022. 36 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/33956/file/Children_and_war_UA.pdf
2. Chernysh O.A., Zhalinska I.V., Pryshchepa Ye.V. Institutional provision of child welfare in Ukraine and Sweden. *National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law*. 2023. № 4 (60). С. 21–26. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.4\(60\).296973](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.4(60).296973)
3. Звіт в рамках проєкту СОС “Дитячі містечка” “Консультавання 7-ми громад (Івано-Франківськ, Городенка, Коломия, Ірпінь, Бородянка, Фастів, Боярка), які входять до проєкту “Право на сім'ю: усунення системних прогалин – підтримка реформ системи захисту дітей в Албанії, Білорусі, Вірменії, Північній Македонії та Україні” щодо планування та формування місцевих бюджетів за результатами консультавання 7 громад. Київ: СОС Дитячі Містечка Україна, 2024. 74 с. URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2024/08/finalnyj-zvit.pdf>
4. Серьогіна Т.В. Система захисту прав дітей як об'єкт державної політики. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 11-12. С. 64–71. <https://doi.org/10.15421/151875>
5. Ярмолинська І.В. Сутність поняття системи інституційного догляду та виховання дітей в контексті державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 123–126. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/25.pdf
6. Ігнатенко К. Соціальний захист дітей у діяльності державних організацій на сході України. *Social work and education*. 2021. Vol. 8. No. 3. P. 329–340. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.3.2>
7. Сигидин М.М. Реформування системи інституційного догляду і виховання дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. № 3. С. 34–40. <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.5>
8. Капітан О. Правові особливості державної соціальної політики у сфері захисту прав дітей. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2021. № 3 (31). С. 151–159. <https://doi.org/10.23939/law2021.31.151>
9. Державна соціальна підтримка осіб та дітей з інвалідністю в Україні: діючий механізм і напрямки його вдосконалення. Київ: ЮНІСЕФ Україна, 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/53711/file/UKR%20Social%20support%20to%20PwD%20and%20CwD.pdf.pdf>
10. Соціальний захист населення України: статистичний збірник за 2023 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2024. 64 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2025/zb/02/zb_szn_2023.pdf
11. Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024. Київ: ЮНІСЕФ, 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/49206/file/UNICEF_SitAn_2024_ENG.pdf

Надійшла 03.11.2025

Прорецензована 14.11.2025

Доопрацьована 20.11.2025

Прийнята до друку після доопрацювання 16.12.2025

Опублікована 30.12.2025

References

1. Dybailo, V.D., Tereshchenko, A.V., Kyianytsia, Z.P., Tymoshenko, N.V., Laushnyk, O.I., Chorna, O.V. (2022). Children and War in Ukraine: State and Needs of Children in Baby Homes: analytical report #3. Kyiv: UNICEF, CO 'Partnership for Every Child'. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/33956/file/Children_and_war_UA.pdf [in Ukrainian]
2. Chernysh, O.A., Zhalinska, I.V., Pryshchepa, Ye.V. (2023). Institutional provision of child welfare in Ukraine and Sweden. *National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law*, 4 (60), 21-26. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.4\(60\).296973](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.4(60).296973)
3. Report within the framework of the 'SOS Children's Villages' 'Consulting 7 communities (Ivano-Frankivsk, Horodenka, Kolomyia, Irpin, Borodianks, Fastiv, Boyarka), participating in the project 'Right to Family. Addressing Systematic Gaps – Support to Child Welfare System Reforms in Albania, Belarus, Armenia, North Macedonia and Ukraine' on planning and forming local budgets on the results of consulting 7 communities. (2024). Kyiv: SOS Children's Villages Ukraine. URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2024/08/finalnyj-zvit.pdf> [in Ukrainian]
4. Serohina, T.V. (2019). The system of protection of the rights of children as a object of government policy. *Public Administration Aspects*, 6 (11-12), 64-71. <https://doi.org/10.15421/151875> [in Ukrainian]
5. Yarmolynska, I. (2018). The essence of the concept of the system of institutional care and education of children in the context of public administration. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 16, 123-126. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/25.pdf [in Ukrainian]
6. Ihnatenko, K. (2021). The social protection of children in the activities of the government organizations in east of Ukraine. *Social work and education*, 8 (3), 329-340. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.3.2> [in Ukrainian]
7. Syhydyn, M. (2023). Reforming the system of institutional care and education of children in Ukraine under the conditions of the marital law. *New Ukrainian Law*, 3, 34-40. <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.5> [in Ukrainian]
8. Kapitan, O. (2021). Legal features of state social policy in the field of protection of children's rights. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 3 (31), 151-159. <https://doi.org/10.23939/law2021.31.151> [in Ukrainian]
9. State Social Support for Persons and Children with Disabilities in Ukraine: Current Mechanisms and Areas for Improvement. (2024). Kyiv: UNICEF Ukraine. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/53711/file/UKR%20Social%20support%20to%20PwD%20and%20CwD.pdf.pdf> [in Ukrainian]
10. Social Security of Ukraine Population: Statistical Publication for 2023. (2024). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2025/zb/02/zb_szn_2023.pdf
11. Situation Analysis of Children in Ukraine. (2024). Kyiv: UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/49206/file/UNICEF_SitAn_2024_ENG.pdf

Received on November 03, 2025

Reviewed on November 14, 2025

Revised on November 20, 2025

Signed for printing after revision on December 16, 2025

Published on December 30, 2025